

РОЛЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ПАРАФІЯЛЬНОГО ДУХОВЕНСТВА В ПРОЦЕСАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Грабець Юлія,

аспірантка кафедри всесвітньої історії та
релігієзнавства

Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

e-mail: juliajuliakows@ukr.net

Науковий керівник: **Бистрицька Елла,**

доктор історичних наук, професор, завідувач
кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства

Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Упродовж XIX ст. та в першій половині XX ст. Греко-католицька церква (далі – ГКЦ) була ключовою інституцією, яка в умовах відсутності української держави дбала про організацію релігійного та громадського життя в Східній Галичині. Наслідки повоєнної розрухи, світова економічна криза, а також політика польська влади щодо розвитку регіону були каталізаторами погіршення життєвих умов українського населення.

У міжвоєнний період відновлена Польська Республіка переживала численні економічні труднощі. Керівництво держави намагалося частково їх вирішити за рахунок експлуатації західноукраїнських земель. Для цього територія держави була поділена на дві економічні зони: Польща «А» (корінні польські землі) та Польща «Б» (західноукраїнські та західнобілоруські землі). Таким чином, польська влада гальмувала соціально-економічні процеси Східної Галичини перетворивши її на аграрно-сировинний придаток до корінних польських земель. Регіон був джерелом отримання нафти, деревини, отримання продуктів переробки сільськогосподарської та мінеральної сировини. Аграрна політика уряду передбачала парцеляцію українських територій та передачу найкращих земель польським цивільним та військовим осадникам [7, с. 98; 13, с. 108]. Така жорстка окупаційна політика призвела до загострення проблеми бідності серед українського населення, а також спровокувала низку міжнаціональних конфліктів серед українців і поляків.

З огляду на важку соціально-економічну ситуацію ГКЦ ініціювала заходи пов'язані з господарським відновленням краю та надавала фінансову підтримку для українського населення. Митрополит Андрей Шептицький та загалом керівництво Церкви визначили низку заходів, серед яких були: встановлення правил ведення парафіяльного господарства та документації для духовенства всіх рівнів, проведення

просвітницької роботи для населення щодо питань облаштування побуту, господарства, гігієни, співпраця священників із товариствами, спілками, кооперативами. Також духовенство активно долучалося до заходів підтримки потребуючих верств населення, використовуючи для цього фінансові активи Церкви, кошти з зібраних парафіяльних пожертв, фінансові надходження з проведених добродійних заходів, грошові внески від ієрархів та світських меценатів.

Згідно з XVI і XXV артикулами Конкордату 1925 р. для духовенства були встановлені обов'язкові правила догляду за парафіяльним господарством та сформовані принципи ведення церковної документації. Головним розпорядником усього майна згідно з Конкордатом був Єпископський Ординаріат. Кожен настоятель парафії створював детальний опис церковного та парафіяльного майна в трьох примірниках. Декан мав обов'язок перевірити опис на достовірність, якщо все відповідало дійсності, то він залишав собі на зберігання один примірник. Ще один екземпляр опису був на зберіганні в настоятеля парафії, а третій надсилали до Єпископського Ординаріату. Всі документи (маєткові права, акти ерекційні, контракти, витяги, інвентарі тощо) мали зберігатися на парафії в безпечному місці. Настоятель парафії відповідав про належний стан майна та наявність усіх документів [6, с. 87].

Усі важливі рішення щодо парафіяльного майна священники мали затверджувати у вищого церковного керівництва. Наприклад, існувала заборона на самовільну передачу священником парафіяльних земель приватним особам чи установам під спорудження будинків. Надавати землі в оренду на термін до одного року можна було лише за умови підписання офіційного контракту в присутності двох свідків і з дозволу декана. Оренда на термін 1-3 роки була можлива з дозволу декана та з погодженням Єпископського Ординаріату. Священники мали детально записувати інформацію про парафіяльні прибутки та витрати до касової книги, кожна сторінка якої була пронумерована та завірена підписом декана. Прибутки від оренди зберігалися в церковній касі, витратити ці кошти можна було лише на потреби парафії [2, с. 111].

У громадах, де існували ерекційні ліси створювався комітет по нагляду за лісовим господарством. Священники були зобов'язані використовувати ліси лише для потреб парафії, а не задля власного прибутку. Продаж деревини був можливий лише з дозволу Єпископського Ординаріату [6, с. 88]. Наприклад, у 1937 р. у Перемиських Єпархіальних Відомостях було розміщено звернення керівництва Церкви до духовенства з приводу заборони вирубки дерев на парафіях. Священників закликали провести детальний огляд лісової місцевості, а також заповнити опитувальник, який був створений Комісією Охорони Природи при Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка. В опитувальнику священники вказували інформацію про кількість і породи дерев, їх величину та стан, а також зазначали

інформацію про природні об'єкти (краєвиди, географічні пам'ятки, флору, фауну) [5, с. 74–75]. Таким чином, керівництво Церкви організовуючи священників до належного ведення парафіяльного господарства та документації, до догляду за природою та ощадливого ставлення до фінансів намагалося зробити їх прикладом для жителів парафій. Священники організовували своїх парафіян до спільної відбудови парафіяльних споруд і окремих господарств. Досить часто духовенство користувалося непорушним авторитетом, тому віруючі зверталися до них за порадою як духовного, так і практичного значення.

Священники часто ставали для своєї громади основним рушієм у організації доброго стану життя всіх сфер парафії. Наприклад, о. Михайло Олійник перебуваючи впродовж 1928–1933 рр. на посаді заступника пароха в с. Слобода Болехівського деканату відновив парафіяльне господарство та покращив життя громади за рахунок створення різного формату об'єднань. На парафії почали функціонувати: Марійське товариство молоді, кооператив, «Сільський господар», «Рідна Школа», «Просвіта». В 1933 р. о. Михайло Олійник був переведений на роботу до парафії у с. Розтічки-Кальне, де власними силами знову організував відновлення парафіяльних забудов і майна [8, с. 12].

Досвід війни показав, що руйнування від військових дій принесли значні фінансові збитки. Майже в кожному деканаті Галицької митрополії ГКЦ були випадки повної руйнації цілих парафій. Тому вже на початку 1920-х р. керівництво Церкви закликала священників до страхування всіх церков і парафіяльних споруд у страховому товаристві «Дністер». Кожен декан мав тримати цей процес під своїм особистим контролем, а потім звітувати про ситуацію з страхуванням на деканальних соборчиках. У свою чергу парохі були відповідальні за інформування жителів парафії про важливість страхування їхніх власних господарств у цьому ж товаристві [10, с. 16–17]. Відновлення зруйнованих парафій та окремих господарств супроводжувалося відсутністю фінансової чи правової підтримки держави для українців. У таких умовах серед населення Східної Галичини поширювались супутні проблеми, серед яких бідність, безробіття, інфекційні хвороби та шкідливі звички.

Церковні структури активно включалися в процес боротьби з різними залежностями, які згубно впливали на здоров'я та моральний стан населення. В міжвоєнний період серед населення Східної Галичини найбільш популярними були алкогольна та тютюнова залежності. Через це Церква наголошувала духовенству на необхідності проведення просвітницької роботи в парафіях, завдяки чому вдавалося поглибити ідею тверезості серед населення, частково вирішити проблему. Вагому роль у пропаганді здорового способу життя відіграло антиалкогольне товариство «Відродження» [11, с. 103]. Впродовж 1930-х рр. його філії та

гуртки були відкриті в кожному деканаті. Товариство організувало протиалкогольні курси, лекції, віча, видавало брошури та місячник «Відродження» [15, с. 63].

У зв'язку зі світовою економічною кризою кінця 1920-х рр. на теренах Східної Галичини збільшилася кількість безробітних та потребуючих людей. Для допомоги таким категоріям населення в кожній єпархії ГКЦ вже на початку 1930-х рр. з ініціативи митрополита А. Шептицького, єпископа Г. Хомишина та Й. Коциловського було створено осередки Українського комітету допомоги безробітним та вбогим (далі – УКД) [14, с. 2]. УКД мав три відділи, які розміщувались у Львові, Станіславові, Перемишлі. Кожен відділ мав свого керівника, який займався створенням повітових і парафіяльних осередків. Парафіяльні осередки УКД, які очолювали місцеві священники або сотрудники, займалися збором пожертв, надавали допомогу місцевим потребуючим, звітували про свою діяльність центральному бюро комітету. УКД передбачав надання допомоги безробітним, голодуючим, сиротам, вдовам, людям похилого віку та з фізичними вадами [14, с. 3–6] Таким чином, осередки комітету ставали центрами, які рятували людей від смерті та давали хоча б базову допомогу для життя.

Митрополит з власних прибутків намагався допомагати всім товариствам, які зверталися до нього за допомогою. Серед таких були: Товариство Домових Дозорців та Домашньої Прислуги «Воля» (м. Львів), Товариства Будучність (м. Львів), Товариство Українських Робітників «Сила» в м. Львів [12, с. 82–85]. Належну увагу А. Шептицький приділяв опікунським осередкам, зокрема, сиротинцям, які маючи велику кількість вихованців потребували матеріального забезпечення [4, с. 141]. З ініціативи митрополита сиротинці отримували земельні угіддя. Наприклад, сиротинець у Зарваниці отримав 364 морги землі вартістю 750 тис. австрійських (довоєнних) корон, сиротинець у Львові отримав земельну ділянку вартістю 600 тис. австрійських (довоєнних) корон [16, с. 42].

З ініціативи А. Шептицького на початку ХХ ст. була створена «Народна лікарня» в Городецькому передмісті м. Львів. Це була медична установа, яка надавала безкоштовно медичну допомогу, медикаменти та продукти харчування потребуючим. У 1922 р. на базі її приміщення була створена «Порадня для матерів», де жінки могли проконсультуватися з правником, отримати моральну чи фінансову підтримку, а також огляд своєї дитини педіатром [9, с. 123]. Таким чином, надаючи фінансову підтримку товариствам та організаціям, митрополит піклувався не лише про окремо взятую групу українців, але загалом робив вагомий внесок у розвитку краю.

Незважаючи на жорсткий економічний тиск на західноукраїнських землях з боку польської влади, розвивався кооперативний рух. Якщо в

1921 р. у регіоні налічувалося лише близько 580 українських кооперативів, то вже в 1928 р. їх кількість зросла до 2500, а в 1939 р. становила близько 4000. Цьому сприяла активна позиція ГКЦ щодо розвитку кооперації в регіоні. Митрополит А. Шептицький надавав підтримку Ревізійному союзу українських кооперативів (РСУК), який був ядром кооперативного руху. Йому підпорядковувались основні об'єднання «Центросоюз», «Маслосоюз», «Центробанк» та «Народна торгівля». Активно в регіоні діяло товариство «Сільський господар», яке займалося торгівлею сільськогосподарської техніки, насіння, добрива, а також організовувало просвітницьку роботу серед селян. Наприкінці 1920-х рр. головну раду товариства очолив о. Тит Войнаровський, а до її складу увійшли о. С. Онишкевич, о. В. Цебровський, о. О. Лецький та о. Й. Раковський. Значну частину сільських кооперативів та філій товариства «Сільський господар» також очолювали греко-католицькі парохі [1, с. 3; 3, с. 64–67].

Висновки. Отже, складне соціально-економічне становище українців Східної Галичини у міжвоєнний період було спровоковане наслідками післявоєнної розрухи та жорсткою окупаційною політикою Польської Республіки. В цих умовах керівництво ГКЦ встановило норми, які вимагали від священників належного ведення парафіяльного господарства та документації. Авторитет греко-католицьких священників був визначальним у розвитку парафіяльних громад, а також у появі осередків різного спрямування. Українські парохі проводили просвітницьку роботу серед населення господарського, побутового, фінансового характеру та з метою пропаганди здорового способу життя. Церква та особисто митрополит А. Шептицький надавали фінансову підтримку товариствам та організаціям, дбаючи не лише про окремо взятую групу українців, але загалом робили вагомий внесок у розвитку регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран Б. М. Роль Греко-католицької церкви у діяльності кооперативів Східної Галичини в 1920–1939 рр. *Вчені записки Таверійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2022. Том 33 (72). № 4. С. 1–5.
2. Бистрицька, Е., Грабець, Ю. Становище та діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини у 1914–1939 рр. *Східноєвропейський Історичний Вісник*. 2023. № 27. С. 105–116.
3. Вєпрів Р., Гніп І. Греко-католицька церква і організація економічного самозахисту українського населення Східної Галичини у міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. Вип. 2. Ч. 1. С. 64–71.
4. Дуда Н. М. Митрополит Андрей Шептицький – опікун і вихователь дітей та молоді. *Вісник Закарпатської академії мистецтв*. 2017. № 9. С. 140–144.
5. Заборона винищування дерев при церквах і на приходствах. *Перемиські Епархіальні Відомости*. 1937. Ч VII. С. 74–75.
6. Завідування церковним і парохіальним майном. *Перемиські Епархіальні Відомости*. 1926. Ч IV. С. 88.

7. Зуляк І., Макар Ю. Східна Галичина і Західна Волинь: особливості культурно-освітнього і соціально-економічного становища у міжвоєнній Польщі. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2023. Чис. 28. С. 95–102.
8. Літописні записки греко-католицької парохії в Дідушицях великих Болехівського деканату // ЦДІАЛ. (Центральний державний історичний архів, м. Львів) Ф. 408 (Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів). Оп. 1. Спр. 74. 12 арк.
9. Надрага М., Васильєва С. Митрополит Андрей Шептицький і медицина: задуми, проекти та їх реалізація. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2015. № 7. С. 119–134.
10. Обезпечення будинків церковних і парохіяльних. Перемиські Епархіальні Відомости. 1921. Ч. I. С. 16–17.
11. Перевезій В. О. Служіння Богу і народу: Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. Київ, 2004. 203 с.
12. Статут торговельної і ремісничо-промислової спілки «Рідна Школа» в Боднарівці, листи українських кооперативів «Будучність», «Зоря» і ін. у Жовкві, Коломиї, Косові до Шептицького А. про діяльність та надання грошової допомоги. ЦДІАЛ. Ф. 358 («Шептицький Андрей (Роман-Марія-Александр), граф, митрополит Галицький греко-католицької Церкви, архієпископ Львівський, єпископ Кам'янець-Подільський, культурний і церковний діяч, меценат, дійсний член НТШ»). Оп. 1. Спр. 126. 90 арк.
13. Терещенко В. Економічне становище західноукраїнських земель у складі Польщі напередодні Другої світової війни. Волинь і волиняни у Другій світовій війні: зб. наук. пр. за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. подіям Другої світової війни на території Волин. обл. Луцьк, 2012. С. 107–112.
14. Український Комітет Допомоги безробітним і убогим. Перемиські Епархіальні Відомости. 1932. Ч. I. С. 3–6.
15. Управа Українського протиалкогольного Т-ва «Відродження». Перемиські Епархіальні Відомости. 1930. Ч. IV. С. 63. Цегельський Л. Митрополит Андрій Шептицький: короткий життєпис і огляд його церковно-народної діяльності. Львів: Місіонер, 1995. 79 с.